

Лебедина зграя (скорочено)

Василь Земляк

Старенький, многогрішний, та в чомусь, проте, і немеркнучий Вавилон, у якому живе герой-оповідач, нічого, крім назви, не має спільного з Вавилоном месопотамським. Височить він над річкою Чебрецем — маленькою притокою Південного Бугу. Навколо сумно синіють чебреці — непоказні квіточки, далі розкинулися ясеніві, берестові, черемхові гаї. Вавилон розташований на кількох горбах, що немовби вічно ворогують між собою.

У Вавилоні живуть два Фабіяни — цап і чоловік, відомий тутешній трунар та мудрець. За метрикою він Левко Хоробрий, а походженням нібито з мудреців вавилонських, хоч і не має на те якихось незаперечних доказів. За свідченням цього ревнивого знавця рідної історії, колись Вавилон був двоярусним городом, оточеним валами, рештки яких збереглися й донині, мав дві вежі, а в центрі стояв Сонячний камінь, як у древніх інків, по ньому відлічували час. Населений був напівміфічними таврами, потім їх витіснили чужинці. Але Фабіян не вірить, щоб цілий народ міг щезнути безслідно, тому припускає, що обернувся він на якийсь інший і ще озветься.

А тим часом Вавилон розвіяв свою колишню велич, похитнувся і збарахлів. "Лишень стожильний люд вавілонський, у якому здавна змішувалася кров далеких і близьких народів, залишився собою й не остудив душі своєї до рідного Вавілона, так ніби час не заподіяв йому жодної шкоди. І якщо на знаменитих глинських ярмарках питали, звідки такі гарні коні, чи воли, чи й парубки, то відповідали на те з почуттям власної переваги: "Ми — вавілонські", — ніби й справді добродій приїхав поярмаркувати хтозна з якої давнини..."

Такий Вавилон. То спалить себе, то забундючиться, засяє цинковими дахами; то заведе волів круторогих, то перейде на маленьких, витривалих монгольських коненят; то забуває вітряками, то ледь не старцює. Але при цьому жоден жебрак не признається, що він вавилонський. Нагадує він лебедину зграю, що летить додому, долаючи кругосвітню втому. "І хоч людям прекрасне завше буде здаватись незвичним, та, як твердить тутешній філософ, у годину випробувань вони й самі чимось схожі на лебедину зграю в дорозі. Чи, бува, не отим своїм підсвідомим прагненням до якогось, справді незбагненно високого, тим-то й не завше осмисленого до кінця?.."

Частина перша

Нібито з деяких пір ті вавилонські дівчата, що безнадійно засиджувалися в дівках, знаходили собі чоловіків на гойдалці. Цей винахід належав Орфею Кожушному, агентові з розповсюдження німецьких швейних машинок "Зінгер". Увесь вік провів чоловік у мандрах, так і не навчившись торгувати, тому нічого не міг дати в придане своїм вродливим дівчатам. Через те вдався до хитрощів — зробив на своєму подвір'ї гойдалку, на яку стали вчашати парубки. Та й розібрали одну по одній дівчат. "Довше за інших Зінгерок вигойдувалася над урвищем Мальва — з усіма, хто полюбляв це

романтичне місце і урвища під ним не страхався, аж поки не вигоїдала собі дядька героя-оповідача Андріяна, високого, чубатого і майже безпорадно доброго". Дядько був уже немолодий, посивів у німецькому полоні, не звернув уваги на плітки щодо дівчини, привів до хати. Волохи (так звався рід героя-оповідача) поплакали, покричали та й відділили молодим хатину.

Андріян любив Мальву без пам'яті, ходив із нею по-європейському, під ручку. Був майстром на всі руки: чинбарював, столярував, пічникував, а найбільше славився копанням криниць. Умів визначати, де є вода. Якось застудився, копаючи у глибині, й захворів на сухоти. Мальву відправив до батьків, щоб не вчепилася хвороба, а малий герой-оповідач носив йому їсти, слухав, як хворому читав книжки Фабіян.

Ще відвідував інколи Андріяна півторарукий Клим Синиця, комунар із Семивод, привозив гостинці — то меду, то сиру. Клим знайшов тут, у Вавилоні, обраницю серця, мовчазну красуню Рузю. Але батьки віддали її за нелюбого, старшого чоловіка Петра Джуру.

Той швидко звів зі світу Рузиних батьків, продав майно і виписав з Америки трактора. Рузя замкнулася в собі, казали, що стала несповна розуму.

Незабаром Андріяна не стало.

Клим Синиця народився у багатолюдному Козові, що славився своїми ярмарками. Його батько торгував червоною глиною, яку добував неподалік. Прилучив і сина до цього, але їх ледь не арештували, вгледівши революційне бунтарство в червоному кольорі їхньої глини, якою були підведені всі хати. Кліма взяли до Першої Кінної, потім він став головою комуни, що розташувалася в поміщицькому маєтку. Крутився, щоб якось підняти збанкрутіле господарство. Послав одного хлопця, Володю Яворського, місцевого поета, на курси сироварів. І тепер їхній сир славився на всю ярмарку.

Мальва Кожушна стала приїздити в комуну. Там зустріла поета, й вони закохалися, а колишній її коханець Данько Соколюк шаленів од ревнощів. У ньому прокинулася злість і на саму комуну.

Данько — старший, працює в полі, по господарству. Лук'ян — молодший, порастєся в хаті, готує їсти і навіть вишиває. їхнього батька задушили в глинищах, сподіваючись дізнатися, де він заховав скарб, який знайшов у панському маєтку. Лише мати знала, що схований він під грушею, і сказала це синові перед смертю. Брати викопали скриню, а там виявилася колекція зброї. Сусід Явтушок підгледів це і заявив до сільради. Він ненавидів Соколюків, бо мав підозру, що половина дітей — не його, дуже вже на нього не схожі. Хлопців заарештували, потримали в Глинську, а тоді, розібравшись, відпустили.

Доведений до відчаю мізерними заробітками, Левко вирішив купити одного на всю округу цапа, щоб мати легкий прибуток. Оскільки тварину звали Фабіян, то прізвисько приліпилося й до господаря. Фабіян-цап був гордим, вільнолюбивим, любив ходити на чолі череди овець, відводив хазяїна після вечірки додому, часто йому доводилося самотійно добувати собі харч, за що нерідко бував битий. Мав розкішні бороду й роги, без нього не обходилися жодні збори та свята.

Братам Соколюкам не вистачало в домі жіночих рук, тому запросили сироту, громадську чередничку Даринку, і вона стала з радістю порядкувати в господі.

Коли Данько пішов до Мальви, то застав уже там поета з комуни. Одного разу, коли жінка проводжала свого Володю, з яру пролунав постріл. Хлопця тяжко поранили, і він незабаром помер у лікарні. А Мальва відчула, що стане матір'ю. Комуна послала її на курси сироварів на рік у Кострому. Стали шукати вбивцю. Сторож вітряка Тихін побачив, що це був його хазяїн, хуторянин Бубела. Сказав про це бабі Отченашці. Уранці сторожа знайшли повішеним у вітряку. Зібрали всіх підозрюваних й відвезли до Глинська на слідство. Поки чекали, між ними зав'язалася жорстока бійка. Найбільша підозра впала на Бубелу, і його заарештували.

Частина друга

Уночі посильний сільради Савка Чибіс, якого вважали напівбожевільним за його часто недоречний, дурнуватий сміх, скликав хазяїв Вавилону. Серед інших були й брати Соколюки та їхній сусід Явтушок Голий. Кожному з "куркулів" присудили величезний податок, а Соколюкам вказали, що вони тримають наймичку. Ті заперечили, тоді їх примусили записати третину майна на Даринку. Явтух, який написав заяву на сусідів, був дуже розгніваний і збентежений, що йому не призначений податок — так хотілося бути за багатиря. Для того щоб заплатити податок, деяким хуторянам, крамарям, ремісникам треба було б усе продати. Багато хто з них так і зробив, та втік подалі, бо говорили вже й про колгоспи, в які все треба було віддати і працювати спільно, невідомо що за це отримуючи. У сільраді був детальний опис майна кожного заможного вавилонянина, складений Боніфацієм Лясотою, секретарем сільради. Боніфацій заніс туди навіть Фабіяна, наголошуючи на тому, що той має великий прибуток від свого цапа. Незабаром Боніфація знайшли вдома в повітці повішеним.

Бубела гадав, що став жити тоді, як став власником хутірця. І завдячував цьому багатій дівчині Теклі, з якою одружився (вона померла при перших пологах) та Столипіну, на поховання якого їздив до Києва. Там пригледів собі красуню-монашку Парфену й умовив її їхати з ним. Дітей у них не було. Хазяї почали в них збиратися і домовилися, що на Йордань влаштують бунт і підуть на Глинськ, бо влада задушить їх зовсім.

За скнарою Боніфацієм мало хто й плакав, окрім дружини Зосі. Той написав заяву в райпартком навіть на Клима Синицю, який нібито виявив м'якість у боротьбі з куркулями й обкладенні їх податками. Завідуючий організаційним відділом Рубан, "чоловік рішучий, запальний, але справедливий", перевірів дії уповноваженого Синиці й визнав їх правильними. Його до зборів призначили головою сільради замість Панька Кабанни'ка (він колов кабанів у Вави-лоні), на якого написав заяву все той же секретар Боніфацій.

Рубан організував СОЗ (спільне господарство), призначив на його чолі Петра Джуру, у якого був трактор, вважаючи, що за такими людьми — майбутнє. Зося приносила вечерю Фабіяну, там познайомила з Рубаном, вони одне одному

сподобалися. Якось Рубана і Фабіяна захопили незадоволені хуторяни, повели до сільради й хотіли розправитися. По дорозі спочатку втік невідлучний цап Фабіян, за ним сам Фабіян. У найнапруженіший момент з'явився Джура на тракторі й розігнав натовп.

Однієї зимової ночі, їдучи з ярмарку, помер у дорозі Бубела. Пар-фена запросила на господарство Данила Соколюка, з яким зналася, коли він був ще юнаком.

Уранці на Водохреще на ставу зібрався народ біля пофарбованого буряковим квасом хреста з криги. Чекали священика, але замість нього привели зв'язаного Рубана, поставили на хрест і намірилися стріляти. Фабіян сказав, що хай і його стріляють. Привели й Мальву. Вийшов на розстріл і цап Фабіян, чим розсмішив натовп. Раптом хтось крикнув, що треба туди й Джуру, щоб вашим і нашим. Петро розгубився, кинувся бігти, але його тут же наздогнала куля. Дехто із селян не витримав, став перед Рубаном, сказав, щоб не проливали кров. Зчинилася сварка, бійка, втрутилися жінки, розмиряючи чоловіків макітерками з кутею. Явтух теж десь узяв зброю, хоч і не заряджену, бігав, не знаючи, до кого пристати. Савка привів підмогу.

Наступного дня всіх заколотників забрали. З дороги втік лише Данько Соколюк.

На Бубелин хутір звели всю худобу висланих. Але виявилось, що там немає для них достатньо води; вівці панікували за господарями, собаки люто не допускали чужих до хазяйства. Прийшли нові трактори, й Даринку послали на курси, бо вона цікавилася технікою. Рубан повністю віддав себе справам колгоспу. До голови райпарткому Теслі приїхали в складі бригади по заготівлі хліба дружина Іванна Іванівна. Була вона непідкупна й невблаганна. "Буксирники" ходили з величезними сталевими щупами й протискали ними землю, навіть скрині, шукали сховане зерно. У Теслі в Лебедині батько виявився "одноосібником". Син поїхав розбиратися, але батька вже "розкуркулили" й вислали. Тесля залишився й очолив там колгосп.

Явтушок утік з дороги, пішки прийшов аж з-під Харкова. Повернувся таємно додому, змайстрував возика і сказав Прісі, що вони виїжджають за 35 км до Зелених Млинів, де живуть його родичі — лемки. Там, говорив Явтух, зберегли і свободу, і традиції, платять податок та живуть собі вільно. Люблять музику, гру на кларнеті, тому запрошують батька героя-оповідача. Батько не захотів, зате послав самого оповідача, щоб той підлікувався, попив молочка. І передав свій кларнет.

Довго мандрувала Явтухова валка з купою дітей. Добивалися проти вітрів, оглядали поля, вітряки. Серце стискалось від розлуки. Коли прийшли до Зелених Млинів, виявилось, що там теж уже колгосп, родичів Явтухових забрано. Самого Явтуха теж арештували наступного дня й вислали. Пріся побула з дітьми у родичів оповідача та й вирішила повернутися додому, хоч скрізь її запрошували зостатися, давали вільну хату. Коли вкотився візок на рідне подвір'я, діти качалися по траві, раділи, а Івасик загравав на кларнеті. Того самого дня прийшов і Явтух, його відпустили, бо було "якесь роз'яснення щодо середняка".

Герой-оповідач говорить: "Земле! Ти народжуєш нас неначе для того, щоб ми звіряли тобі своє горде серце. Ми нікуди не можемо подітися від тебе, як од власної

долі, і хоч куди б заносили нас урагани часу, але як тільки вони вщухають і починають ледь виднітися твої обрії, то ми знову прагнемо до тих місць, де вперше побачили тебе з колискової висі... Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї з далеких світів — хто не чув, як стривожено вони ячать, шукаючи тебе в чорних туманах, хто не бачив, як їхні безстрашні ватажки розбиваються вночі об неznані скелі, аби інші жили й могли долетіти до тебе, той ніколи до кінця не збагне, що в людях житимуть ті самі закони землі обітованої..."

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Роман В. Земляка "Лебедина зграя" — це новітній бурлеск, вияв опозиції до обов'язкового на той час дотримання вимог соціалістичного реалізму. Традиційний зміст поданий у модерній формі, де поєднуються реальне життя, художня умовність, символізм образів (лебедина зграя, гойдалка, Вавилон, цап), гротеск та іронія. Перед читачами постає ціла галерея образів селян-трудівників, хуторян, тисячолітніми узами прив'язаних до землі, до худоби, філософів і недалеких людей, відданих громаді, ідеї та безпринципних зрадників, заздрісників. Український народ подається у всьому своєму багатоголоссі, в переплетінні долі. Але переважну більшість їх єднає любов до рідної землі, до свого Вавилона.